

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

(Cilt/Volume: 6, Sayı/Issue: 4, Aralık/December 2022)

Nuray KÜÇÜKLER KUŞCU

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi-
Cerrahpaşa
nurayk@iuc.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-5732-8029>

Feminist Edebiyat Örneği Olarak *Füg*

Füg as an Example of Feminist Literature

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 07.11.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 12.12.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.12.2022

Atıf/Citation

Küçükler Kuşcu, N. (2022). Feminist edebiyat Örneği Olarak *Füg*. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6 (4), 1208-1221. <https://doi.org/10.34083/akaded.1200401>

Küçükler Kuşcu, N. (2022). *Füg as an Example of Feminist Literature*. *Journal of Academic Language and Literature*, 6 (4), 1208-1221. <https://doi.org/10.34083/akaded.1200401>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

*Bu çalışma, [Creative Commons Atıf 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır.

Öz

Feminist edebiyat eleştirisi, edebiyat metinlerine yaklaşım yöntemlerini feminist açıdan kuramsallaştıran eleştiri yöntemlerinin genel adıdır. Temelini feminist kuram ve hareketten alır. Feminist eleştiri yöntemleri, odağına aldığı sorunsal açısından ikinci dalga feminist eleştirisi, Marksist feminist eleştiri, Fransız feminist eleştirisi, postmodern feminist eleştiri gibi çeşitli türlere ayrılmaktadır. Feminist edebiyat eleştirisinin ilgilendiği sorunsallardan biri feminist bir edebiyat ortaya koymanın olanağı konusudur. Feminist edebiyat eleştirisi bağlamında kadın sorunlarına duyarlı feminist bir edebiyat yapıtını ortaya koymak mümkündür. Feminist edebiyat yapıtı herhangi bir kadın edebiyatı değildir. Kadın söylemini görünür kılan, kadın sorunlarına duyarlı, feminist bir bilincin görüldüğü kadın edebiyatı örnekleri feminist edebiyat örneği olarak nitelendirilir. Bu çalışma, Erendiz Atasü'nün Füg adlı öyküsünü feminist edebiyat örneği olarak ele alıp incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden betimsel çözümleme kullanılmıştır. Adı geçen öyküyle, feminizm, feminist edebiyat eleştirisi ve feminist edebiyat ile ilgili bilgilere tarama modeli kullanılarak ulaşılmıştır. Verilerin toplanmasında Füg adlı öykü, bilimsel yayınlar ve bilgisunar kullanılmıştır. Toplanan veriler incelenmiştir. İnceleme sonucunda Füg adlı öykünün feminist edebiyatın örneklerinden biri olduğu bulgulanmıştır. Erendiz Atasü adı geçen öyküsünde kadına yönelik şiddet, kız çocuklarına yönelik cinsel istismar ve kadın dayanışması konularını feminist bir duyarlılıkla işlemiştir.

Anahtar Kelimeler: Feminist edebiyat eleştirisi, feminist edebiyat, Erendiz Atasü, Füg

Abstract

Feminist literary criticism is the general name of criticism methods that theorize approaches to literary texts from a feminist perspective. It is rooted in feminist theory and movement. Feminist criticism methods are divided into various types such as second wave feminist criticism, Marxist feminist criticism, French feminist criticism, and postmodern feminist criticism in terms of the problematic it focuses on. One of the problematics of feminist literary criticism is the possibility of producing a feminist literature. According to feminist literary criticism, it is possible to produce a feminist literary work that is sensitive to problems of women. Feminist literary work is not just any women's literature. Examples of women's literature that make women's discourse visible, sensitive to problems of women, and a feminist consciousness are described as feminist literature. This study aims to examine Erendiz Atasü's story called Füg as an example of feminist literature. For this aim descriptive analysis was used in the study. Descriptive analysis is one of the qualitative research methods. Information about the story named Füg, feminism, feminist literary criticism, and feminist literature were obtained through a screening model. The story named Füg, scientific publications and the internet were used to collect the data. The collected data were examined. As a result of the examination, it has been found that the story named Füg is one of the examples of feminist literature. Erendiz Atasü dealt with the issues of violence against women, sexual abuse of girls and women's solidarity in her story with a feminist sensitivity.

Keywords: Feminist literary criticism, feminist literature, Erendiz Atasü, Füg

Giriş

Feminizm, Feminist Edebiyat Eleştirisi ve Feminist Edebiyat

Feminist edebiyat eleştirisi feminizm üzerinden temellenen bir eleştiridir. Bu nedenle öncelikli olarak yaslandığı feminist hareketi ve bu hareketle eş düzlemlilerleyen feminist kuramı anlamaya çalışmak yerinde olacaktır.

“Basitçe ifade etmek gerekirse feminizm cinsiyetçiliği, cinsiyetçi sömürü ve baskıyı sona erdirmeyi amaçlayan bir harekettir.” (Hooks, 2000, s. 1) Ondokuzuncu yüzyıldan bugüne gelene kadar ataerkil sömürüyü sonlandırmayı amaçlayan feminist hareket üç temel evreden geçmiştir:

“Birinci evrede feministler bir eşitlik temelinde taleplerde bulunurken, ikinci evrede feminist hareket farklılığı temel alır. 1960’lı yıllarda gelişen cinsiyetler arası farklılığı temel alan bu ikinci dalga feminist harekete göre bu cinsiyetler ataerkil kültürün ürettiği farklılıklar değil, bilakis bastırıldığı bir farklılıktır. Bu ikinci dönem feministler dilin cinsiyetler üzerindeki güç ilişkilerini ve özellikle sembolik sistemde erkek egemen anlayışın hegemonyasını sorgularlar. Üçüncü evrede feministler cinsiyet farklılaşmasını bir kesişimsellik olarak algılar ve toplumsal cinsiyet rollerini bireyin diğer kimliksel süreçlerden ayrı olarak ele almazlar, bu feministler cinsiyet farklılığını da diğer tüm farklılıklarla (etnik, dini, ulusal vb.) iç içe geçmiş bir varoluşsal unsur olarak ele alırlar.” (Aydınalp, 2020, s. 468)

Feminist hareketin bu evreleri feminist kuramla birlikte yol almıştır. Bir başka deyişle feminist kuram ile hareket birbirini tamamlayan alanlardır. Ataerkil sömürüye farklı yönlerden yaklaşan feminist kuramcılar farklı kuramsal yaklaşımlar sergilemiş; bu farklılık feminist harekette de görülmüştür.

Başlangıcından bugüne değil feminizmi bir kuram olarak farklı bakış açılarıyla yorumlayan feminizm çeşitlerini kültürel feminist kuram, Marksist feminist kuram, radikal feminist kuram, ekofeminist kuram, postmodern feminist kuram gibi kuramlar örneklemektedir.

Öte yandan, feminist edebiyat eleştirisi feminist kuram ve hareket üzerinden temellenen ve edebiyat metinlerine yaklaşım yöntemlerini feminist açıdan kuramsallaştıran eleştiri yöntemlerinin genel adıdır. Yirminci yüzyılda ortaya konan edebiyat eleştirisi yöntemlerindedir.

Bu eleştiriye Virginia Woolf’un çok önemli katkısı olmuştur. Humm, Woolf’un *Kendine Ait Bir Oda* adlı yapıtının hem özyaşamöyküsel, açık ve özgürleştirici biçimiyle hem de içeriğinde kültürel, toplumsal ve yazınsal bağlamlardaki kadınsal farklılıkları ortaya koyuşuyla ilk feminist eleştiri yapıtı olarak kabul edilebileceğini söylemektedir. Bu bağlamda Woolf edebiyata feminist gözle bakmanın mümkün olduğunu göstermiştir. Öte yandan yine Humm’a göre feminist edebiyat eleştirisinin

akademideki entelektüel temsili asıl olarak ikinci dalga feminizmin yükselişle olmuştur. (Humm, 1994, s. 2)

Humm'a benzer bir biçimde Plain de feminist edebiyat eleştirisinin asıl olarak ikinci dalga feminizmle başladığını ifade etmektedir: “*Feminist edebiyat eleştirisinin tarihi tam anlamıyla kırk ya da elli yıl önce yaygın olarak ikinci dalga olarak adlandırılan kadın hareketinin ortaya çıkmasıyla başlar.*” (Plain, 2007, s. 6) Yine Plain ve Sellers'a göre, ikinci dalga kadın hareketi ile başlayan bu eleştiri geleneğine Woolf'un önemli katkıları olmuştur. Onlara göre feminist edebiyat eleştirisi, tam anlamıyla ikinci dalga feminizmin ardından başlar. İkinci dalga feminizm genellikle 1960'larda Amerika ve Avrupa'daki sivil hak hareketleri sırasında ortaya çıkan kadın hareketi için kullanılan bir terimdir. Ancak feminist edebiyat eleştirisi salt bu hareket içerisinde biçimlenmemiştir. Aslında ortaya çıkan bu feminist eleştiri yüzyıllardır süren kadınların zihinleri, bedenleri, sanatı ve düşünceleri hakkında yazan kadınların -erkeklerin- oluşturduğu kadın yazınının doruk noktasıdır. (Plain ve Sellers, 2007, s. 2)

Feminist edebiyat eleştirisine başlangıcından günümüze değin zamandizimsel bir biçimde bakıldığında, tıpkı feminizm ve feminist hareketlerde olduğu gibi farklı ekollerden oluştuğu görülür. Humm, *A Reader's Guide to Contemporary Feminist Literary Criticism* adlı kitabında, kitabının bölümlerini bu farklı feminist eleştiri türlerine ayırmıştır. Humm'un ortaya koyduğu üzere, ikinci dalga kadın hareketi ile ortaya çıkan feminist eleştirinin kuramcıları Simone de Beauvoir, Kate Millet, Germaine Greer ve Betty Freidan'dır. Bu isimlerin öncülüğü feminist edebiyat eleştirisinin sınırlarını genişletmiş olmalarından ve edebiyat eleştirisinin yanında biyoloji, psikoloji ve tarihsel materyalizm gibi alanlardan tezler öne sürmelerinden kaynaklanmaktadır. (Humm, 1994, s. 33-50) Mit eleştirisinin düşünsel yapıtaşları ise Bettina L. Knapp, Mary Daly ve Annis Pratt gibi isimlerdir. (Humm, 1994, s. 54-70) Feminist eleştiri ekolününün bir başka türü de Marksist feminist eleştiridir. Bu eleştiri ekolünde düşünce üreten isimler ise, Tillie Olsen, Juliet Mitchell, Lillian Robinson, Michele Barrett vd. dir. (Humm, 1994, s. 74-88) Humm'un Fransız feminist eleştirisi diye adlandırdığı, dili ve kadın söylemini odağa alan eleştiri biçiminin kuramcıları Monique Wittig, Julia Kristeva, Luce Irigaray ve Helene Cixous'dur. (Humm, 1994, s. 93-110) Düşünsel temellerini Freud ve Lacan'dan alan psikanalitik feminist eleştirinin ana kuramcıları Ellen Moers, Sandra Gilbert, Susan Gubar, Juliet Mitchell, Carolyn Heilbrun ve Gayatri Spivak'tır. (Humm, 1994, s. 114-128) Adı geçen eleştiri yöntemlerinin yanı sıra postyapısalcı, yapısökümcü ve postmodernist feminist edebiyat eleştirisinin varlığı da söz konusudur. Bu eleştiri yaklaşımlarının kuramcılarına Hortense Spillers, Gayatri Spivak ve Rachel Blau Duplessis gibi isimler örnek verilebilir. (Humm, 1994, s. 133-165) Humm'un başlık olarak sunduğu diğer feminist eleştiri türleri ise siyah feminist eleştiri, lezbiyen feminist eleştiri ve üçüncü dünya feminist eleştirisidir. Bu eleştiri türleri feminist eleştiri ile kimlik politikalarını

yakınlaştıran ve postmodernizm sonrası ortaya çıkmış türlerdir. (Humm, 1994, s. 171-283)

Öte yandan Berna Moran, feminist edebiyat eleştiri ekollerini edebiyat olayında rol oynayan baskın öge açısından sınıflandırmaktadır. Ona göre feminist edebiyat eleştirisinin temelde okur olarak kadına yönelik eleştiri ve yazar olarak kadına yönelik eleştiri olmak üzere iki ana yaklaşımı vardır. Okur olarak kadına yönelik eleştiri Kate Millet'in *Cinsel Politika* adlı yapıtında yazdıkları ile şekillenmiştir. Millet bu kitabında erkek yazarların yazdıkları romanlarda kadına bakışını sergilemekte ve kadının nasıl aşağılandığını göstererek ataerkil düzen hakkındaki düşüncelerini pekiştirmektedir. Sandra Gilbert ile Susan Gubar *The Mad Women in the Attic* yapıtıyla okur olarak kadına yönelik eleştirinin bir başka örneğini ortaya koymuştur. Adı geçen kitapta erkek yazarların yarattığı evdeki melek ve canavar olarak adlandırılan klişe kadın tipleri üzerinde durulmuştur. Yazar olarak kadına yönelik eleştiri ise iki biçimde gelişmiştir. Birincisi edebiyat tarihindeki kadın yazarları incelemektedir. Bu biçimde kadına özgü bir edebiyat geleneğinin varlığı temel sorunsaldır. Bu biçimin ilk örneğini Virginia Woolf *A Room of One's Own* ile vermiştir. Ancak bu eleştiri biçimi asıl olarak Janet Kaplan, Elaine Showalter ve Sandra Gilbert ile Susan Gubar gibi isimlerle yaygınlık kazanmıştır. Yazar olarak kadına yönelik eleştirinin bir ikinci türü ise, kadın söylemine eğilmektedir. Bu türün kuramcılarında olan Hélén Cixous, Luce İrigay, Julia Kristeva gibi feministler kadınlığın kadın söylemiyle bağıntısını ve kadına özgü söylemin özelliklerini belirlemeye çalışmışlardır. (Moran, 2009, 250-259)

Feminist edebiyat eleştirisinin tüm bu çeşitliliğine rağmen hangi sorunlarla ilgilendiği sorusuna ortak bir yanıt vermek mümkündür. Spivak'ın *Routledge Encyclopedia of Philosophy*'nin *Feminist Literary Criticism* başlığı için kaleme aldığı yazı bu ortak yanıtın özeti niteliğindedir:

"Feminist edebiyat eleştirisi, üretimini erkek egemen bir bakış açısıyla gerçekleştiren edebiyata bakar. Toplumsal cinsiyet klişelerinin işleyişine nasıl dahil olduğunu göstermek için kanonik yapıtları yeniden inceler. Olası bir alternatif ses için kadınların yapıtlarını inceler (ve genellikle yeniden keşfeder). Kadın edebiyatının toplumsal baskı altına alınması ve minimize edilmesi üzerine bir çalışma gerekli hale gelmiştir. Buradan şu sorular ortaya çıkmaktadır: Cinsel farklılık nedir ve nasıl temsil edilmiştir? Kadının temsili cinsiyetler arasındaki eşitsizlik varsayımına nasıl dayanmıştır? Kadın yazını üreten biyolojik veya başka bir dişil öz var mıdır? Kadınlığın kültürel veya sosyal olarak inşa edildiğine inanan feministler, edebiyatta bu sürecin kanıtını ararlar. Cinsel farklılığın sosyo-kültürel ve politik-ekonomik inşası 'toplumsal cinsiyet'tir. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki farkın incelenmesi, gey ve lezbiyen çalışmalarla ittifaklar kurabilir. Feminist eleştiri kimi zaman psikanaliz ve/veya Marksizm ile ilgili olmuştur. Bunların erilliğini eleştirmiş ve kaynaklarını kullanmıştır. Film/videonun yanı sıra toplumsal-bilimsel veya felsefi metinleri de içine alacak

biçimde genişlemiştir. Irkçılığa ve emperyalizme duyarlı feministler, yukarıda değinilenlerin tümünün kültüre özgü olduğunu göstermişlerdir.” (Spivak, 2022)

Öğüt'e göre ise feminist eleştiri dört ana sorunla ilgilenmektedir. Bu sorunları şu şekilde özetlemek mümkündür:

1. Feminist eleştiri, kadın yazarların görünmezliklerini ele alır. Feminist eleştirmenler göz ardı edilmiş kadınların metinlerini bulup ortaya çıkarmış, kadınların sözlü geleneğini de katarak yeni bir edebiyat tarihi oluşturmuşlardır.

Elaine Showalter, feminist eleştiriye öncelikle dişil bir isim vererek, “gynocriticism” demiştir. 1977'de ortaya konan bu teknikte, kadın yazarlar tarafından yazılmış yapıtları ele almış; bu yapıtları irdeleyerek geleneksel ataerki kanona alternatif oluşturmuştur.

2. Feminist eleştiri, eril edebiyatı yeniden inceler, bunların ataerki varsayımlarını saptar ve bu metinlerde kadınların toplumsal, kültürel ve ideolojik normlara göre nasıl temsil edildiğini gösterir.

Bu bağlamda, feminist edebiyat eleştirisinin mimarı 1949'da yayımlanan çalışması *İkinci Cins* ile Simone de Beauvoir'dır. Kate Millet'in 1970'te yayımlanan *Cinsel Politika*'sı, odağına toplumsal cinsiyetin yanı sıra ataerki kavramını da alarak sorgulayan feminist eleştirinin ilk örneklerindendir.

3. Feminist eleştiri okura yeni yöntemler ve değişik bir eleştiri pratiği sunarak feminist okur sorunuyla ilgilenir.

Bu bağlamda, Judith Fetterley, *Direnen Okur* (1978) adlı kitabında Amerikan kurmaca edebiyatının başlıca yapıtlarının kadın okuru ele geçirmeye yönelik tasarımlar ile dolu olduğunu gösterir ve okumayı değiştirme girişiminde bulunur.

4. Feminist eleştiri sadece okurla kalmaz, kadın yazara yani metinsel anlamın üreticisine de odaklanır.

Bu yaklaşım kadını bir yazar olarak ele alır ve kadının hem sosyal olarak konumunun ve yaşantısının hem de psikolojisinin metne yansıtacağını savunur. Yazar olarak kadına dönük eleştirinin ilk örneğini *Kendine Ait Bir Oda* (1924) adlı kitabıyla Virginia Woolf vermiştir. Bu sorunla ilgilenen feministlerden H el ene Cixous, Luce Irigaray ile Julia Kristeva'nın mimarları olduğu Fransız feminizmi, edebiyat eleştirisine bir yöntem, çok zengin bir bakış açısı ve kavramsal  er eve kazandırmıştır. ( g t, 2022)

Feminist eleştirinin hangi sorunlarla ilgilendiği sorusuna verilen yanıtta da anlaşıldığı üzere bu eleştiri türünün ilgilendiği konulardan bir tanesi de bir kadın edebiyatı ya da bir başka deyişle feminist bir edebiyat ortaya koymanın olanağıyla ilintilidir. Bu açıdan bakıldığında, feminist edebiyat eleştirisine göre kadın söylemini görünür kılan, kadın sorunlarına duyarlı, feminist bir bilincin görüldüğü kadın edebiyatı örneklerini

üretmek ve bu üretimlerin yeni bir kanon oluşturması mümkündür. Bu şekilde oluşturulmuş bir kadın edebiyatını feminist edebiyat olarak adlandırmak da mümkündür.

Snodgrass'a göre feminist edebiyat bir olgu değildir. Kadınların şarkı yazma, çocuk büyütme ve gül yetiştirme yeteneğinin bir kanıtıdır. Kadınların eski çağlarda ürettiği dokumalarını, şifa verme ritüellerini, heykellerde ve yazılı metinlerde görülen becerilerini gösteren bir kanıttır. (Snodgrass, 2006, s. ix)

Öğüt'e göre ise feminist edebiyat, herhangi bir kadın edebiyatı değildir. Feminist edebiyat toplumsal cinsiyet farklılığını kadın bakış açısıyla sunan, cinsiyetler arasındaki asimetrik iktidar ilişkisine ve ataerkilliğe dair eleştirel bir farkındalık sergileyen bir kadın edebiyatıdır. Ona göre "*cinsiyeti kuran söylemleri eleştirmeden geçirmeye, bu söylemsel yapıları kendi içinde bozmaya yönelen, patriyarkal kadın temsiliyetlerini, kadına dair mitleri ve normları altüst eden, kadın özgürleşmesi için imkânlar ve perspektifler öneren*" yapıtlar birer feminist edebiyat örneğidir. (Öğüt, 2022)

Bu bağlamda feminist edebiyat yapıtlarının kadının ataerkil baskıyı alt üst eden temsilinin sağlanması, ataerkil sistemin eleştirel bir bakışla sonlandırılma çabası, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin aşılması, ataerkil şiddetin son bulması gibi alanlarda feminist mücadeleye destek olacağını söylemek mümkündür. Feminist edebiyatın kadınlara ve insanlara ne sağlayacağını bir başka biçimde özetlemek istersek Snodgrass'a bakabiliriz. O, feminist edebiyatın insanlığa ne sağlayacağını kısa, açık ve çok net biçimde şöyle ifade etmektedir: Feminist edebiyat kadının adil bir temsili için bir ihtiyaçtır. (Snodgrass, 2006, s. ix)

Feminist Edebiyat Örneği Olarak Füg

Füg adlı öykü Erendiz Atasü'nün *Şairin Ölümü* adlı öykü kitabında yer alan ve kadın sorunlarını, kadın bakış açısı ve duyarlılığı ile ele alan bir yapıttır.

Erendiz Atasü, çağdaş Türk edebiyatının önemli kadın yazarlarından bir tanesidir. Roman öykü ve deneme türlerinde çokça yapıtı bulunan Atasü, feminist bir bakış açısından yaklaştığı ve kadınları konu edindiği birçok öykü kaleme almıştır. Yazarın *Şairin Ölümü* adlı kitabı 2019 yılında yayımlanmıştır. Kitap, *Bir Başka Fahriye Abla, Füg, Sinema Tutkusu, Leyla ya da Anılar da Değişir, Tuhaf Bir Sinderalla Öyküsü ya da Aşırı Yorum, Bir Diğeri Uzakta Ölürken, Şairin Ölümü, Baharat Ülkesi'nden Bir Aydın, Pruva Şehir Devletinin Sulara Gömülmesi* başlıklı öykülerden oluşmaktadır. Kitabın ikinci öyküsü olan *Füg*, kadına yönelik ataerkil şiddeti odağına alan ve kadın sorunlarını feminist bir bakışla ortaya koyan bir öyküdür. Öykünün adının sözlük anlamı kaçıştır. Yazar bunu bir dipnotla şu şekilde belirtmiştir:

“Sözlük anlamı kaçış. Klasik Batı müziğinde, bir ezginin bir işitilip bir kaybolduğu ve bu halin yineleniği beste türü.” (Atasü, 2019, s. 29) Öykünün sözlük anlamının kaçış olması tesadüfi bir durum değildir. Öykü adı üzerinden, farklı zamanlarda ve kentlerde büyümüş iki küçük kız çocuğunun ve annelerinin cinsel istismardan ve ataerkil şiddetten kaçışını işaret etmektedir. Öyküde Batı müziğinde bir ezginin bir işitilip bir kaybolması gibi istismar da anlatı boyunca yinelenip kaybolur, yeniden ortaya çıkar.

Füg, 1950’lerde Ankara’da yaşayan genç bir kadın ve öğretmen olan Vicdan’ın evinde başlamaktadır. Vicdan masa başında öğrenci ödevlerini okumakta, içeride küçük kızı uyumaktadır. Kocasını ise eğitim müfettişidir ve başka bir karlı ilde okulları denetlemektedir. Gece yarısı Vicdan Öğretmen’in evine evin yardımcısı Fadime ve kızı Ayten gelir. Fadime ve kızı Ayten, ataerkil şiddetten ve Ayten’e yönelik cinsel istismardan kurtulabilmek için evden kaçmış ve Vicdan Öğretmen’in evine sığınmışlardır. Vicdan Öğretmen, Fadime’nin bu gece sende kalabilir miyiz sorusuyla geçmişi, mütareke yılları İstanbul’unda geçen çocukluğunu düşünmeye başlar. Böylece öykü geriye dönüşler, geçmişi hatırlamalar ve şimdiye yani 1950’lere geri dönüşlerle örüntülendirilir. Vicdan da tıpkı Ayten gibi çocukluğunda cinsel istismara uğramıştır. Annesi ile kaldıkları dayı evinden kaçmış, bir başka kadının, Saliha Yenge’nin evine sığınmışlardır. Ancak Vicdan’ın zihnindeki anılar bölük pörçüktür. Vicdan, hayatta kalmanın yolu olarak henüz çocukken istismarı unutmayı seçmiştir. Geçmiş hatırlamıyor oluşundaki tuhaflığı kocasına yazdığı bir mektupta dile getirmiştir. 1950’ler Ankara’sında başlayan ve geri dönüşlerle mütareke yılları İstanbul’una uzanan öykü, 1990’lı yılların Ankara’sında sonlanmaktadır. Vicdan Öğretmen hastane odasındadır, yoğun bakım hemşiresi ona bir yerden tanıdık gelmektedir ancak çıkaramaz. Öte yandan hemşire onu hatırlayarak tanır. Bu hemşire, bir gece yarısı annesiyle birlikte evine sığınan Ayten’dir. Ayten, onu görünce ömrünün en kara gecesi tüm ayrıntılarına kadar belleğinde canlanmıştır.

Füg’ü feminist edebiyatın bir örneği kılan şey ataerkilliğe karşı eleştirel bir bakış geliştiren kadın odaklı yaklaşımıdır. Bu bağlamda *Füg*’de kadına yönelik şiddet ve kız çocuklarına yönelik cinsel istismarın ve kadın dayanışmasının feminist bir duyarlılıkla işlendiği görülmektedir.

Öyküde Vicdan Öğretmen’in evine bir gece yarısı sığınan Fadime ve Fadime’nin ilk kocasından olan kızı Ayten’in başına gelenler ile Vicdan Öğretmen’in başına gelenler eş düzlemlerle bir kurguyla işlenmekte ve yapıtta iki anlatı iç içe geçmektedir. Fadime kızını koruyabilmek için onu da alıp evden kaçmıştır. O başından geçenleri Vicdan Öğretmen’e anlattıkça ataerkil şiddet ve kadının ezilmişi gözler önüne serilmektedir:

“İstemezmiş, körpe et varken beni nitsinmiş. O babasız sabi sana emanet dedim, senin sulbünden halk olmadıysa da evladın sayılır sen canavar mısın dedim; bak abla başıma vurdu” (Atasü, 2021, s. 37)

“Kabahat bende herifin koynuna girmez oldum; iyi de ne yapaydım abla, sen söyle. Bir türlü geri çekmesini beceremez, hep içime hep içime, sen biliyon işte, kaç fasıl beni hastaneye yetiştirdin, öleyazdım düşük yapayım derken...” (Atasü, 2021, s. 37)

“Kör olası yoksulluk! Bana ne diyor, biliyor musun abla, beni aldığımda çulsuz dulun tekiymişim sanki şimdi pek çulluyum da herkes kendine kızoğlankız alırken karı diye, o yüksünmemiş dulluğumdan; üstelik maişetimi temin etmiş; peki ya bu sabi neymiş, onun da maişetini temin etmiş, peki buna karşılık balından tatmayacak mıymış?” (Atasü, 2021, s. 37)

Atasü yoksul, ev işi emekçisi bir kadın olan Fadime ve kızı Ayten’i maruz kaldığı cinsel şiddet odağında kurgulamıştır. Fadime ve kızı, kadın erkek eşitsizliğinin ve ataerkil baskı mekanizmalarının bir sonucu olarak ortaya çıkan şiddet ve istismara maruz kalan kadınların ve kız çocuklarının temsili niteliğindedir. Öyküde Vicdan Öğretmen’in uğradığı istismar ve onun annesinin uğradığı şiddetin sergilendiği paralel kurguda da benzer bir durum söz konusudur.

Bu kurgu mütareke yılları İstanbul’unda geçmektedir. Vicdan küçük bir kız çocuğudur. Babası şehit olunca annesi ağabeyinin yani Vicdan’ın dayısının yanına İstanbul’a göç etmiştir. Annesi, dayının Vicdan’a cinsel istismarda bulunduğunu görünce karşı gelmiş, şiddete maruz kalmış ve sonrasında kızını alarak bir gece bir akrabaları olan Saliha Yenge’ye sığınmıştır. Bu olay Fadime ve Ayten’in başından geçen olaya çok benzemektedir. Sadece olay değil bu olayların içerisinde yer alan şiddet ve cinsel istismar faili erkeklerin söylemleri de çok benzemektedir. Vicdan’ın annesinin Saliha Yenge’ye anlattıkları bu benzerliği ortaya koyar ve böylece adeta şiddet ile cinsel istismarın her kadının ve kız çocuğunun başına gelebileceğini hatırlatır:

“Köhne bir ahşap eve varıyorlar. Kapının ardından korkmuş bir ses! Kim o, kim o! Acaba bu gece sizde kalabilir miyiz Saliha Yenge? Çok zor durumdayım.” (Atasü, 2019, s. 34-35)

“yeğenine nasıl tasallut edersin ağabey, dedim, özbeöz yeğenine! Tasallut! (...)

Sana öyle gelmiş olabilir mi acaba, diyor Saliha Yenge, hiç yakıştıramadım Abdi’ye, tövbe tövbe, efendi adamdır, bu nasıl iş! Gözümlle gördüm evde yokum sanyordu, komşuya kadar geçiydim, erken dönesim tuttu, malum oldu herhalde. Zaten kaç zamandır çocuğun hali hal değil, sustu kaldıydı yavrucak, ürkek kuşa döndüydü. Önce inkara yeltendi, hakaret etti bana, deli dedi, sonra inkardan vazgeçti; ne dedi bilirmisin Saliha Yenge, ölseydim de bu lafı işitmeyeydim. Maişetinizi ben temin ediyorum. (...) Ben de insanım n’olmuş birazcık gönlümü hoş ettim, kızlığına zarar mı verdik de telaştasın, hemşire!” (Atasü, 2019, s. 35-36)

Günümüzde kadına yönelik şiddet tüm dünyada yalnızca kadını değil tüm aile bireylerini etkileyen kültürel, coğrafi, dini, toplumsal ve ekonomik sınır tanımayan bir insan hakları ihlali. Her yaş grubunda, her ırkta, her etnik kökünde ve her sosyo-ekonomik düzeyde çok boyutlu biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Tüm dünyada kadına yönelik şiddetin, tüm toplumu ilgilendiren evrensel bir sorun olduğuna ilişkin bakış hemen her alanda varlığını hissettirmektedir. Sanat, bilim, eğitim gibi pek çok sahada kadını ikincil, öteki ve değersiz gösteren tüm yapılar ve cinsiyetçilik ile mücadele edilmeye çalışılmaktadır. (Akt. Aslan Cobutoğlu, 2021, s. 239-240)

Bu açıdan bakıldığında Erendiz Atasü'nün de öyküsünde kadının ezilmesiyle sonuçlanan güç eşitsizliği ile mücadele ettiğini söylemek mümkündür. Yazar cinsel istismar ve ataerkil şiddeti iki farklı olay üzerinden anlatarak ataerkil sistemin ortaya çıkardığı güç eşitsizliği kaynaklı bu durumun zamandan, kültürden ve ekonomik sınıftan bağımsız olarak her kadının başına gelebileceğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda bu sorunun çözümünde kurgusal metinde feminist bir duyarlılıkla bir tavır ortaya koymuştur. Atasü bu tavrıyla bu sorunların çözümünde oluşturulmaya çalışılan ortak dile katkıda bulunmaktadır.

Erendiz Atasü *Füg* adlı öyküsünde kadına ve kız çocuklarına yönelik şiddet ve istismarın karşısına bunlardan kurtulabilmenin yolu olarak kadın dayanışmasını ve kız çocuklarının eğitim alarak ekonomik özgürlüğünü elde etmesini koymuştur.

Öyküde çocuk yaştaki Vicdan ve annesi bir akrabaları olan Saliha Yenge'nin evine sığınmış; Saliha Yenge onları koşulsuz kabul ederek bir kadın dayanışması örneği sergilemiştir:

“Burada istediğiniz kadar kalabilirsiniz, dedi Saliha Yenge; Allah ne rızık verdiyse bölüşürüz; n’olacak; Vicdan az büyüsün, inşallah o zamana kadar düşman da def olur, çocuğu parasız yatılı yazdırırız; okur öğretmen çıkar; kimselere muhtaç olmaz; ben de yalnızım zaten, can yoldaşı olursunuz bana, yuvarlanır gideriz, dertlenme sen; yeğenine tasallut eden adamın evine çocuk mu götürülür!” (Atasü, 2019, s. 36)

Öte yandan bu olaydan yıllar sonra Fadime ve Ayten bu kez kaçarak Vicdan öğretmenin evine sığınmışlardır. Ancak bu olayda Vicdan'ın tavrında sınıfsal farklılığı işaret eden, özgeci olmayan bir tutum vardır. Fadime sıkıntısını anlatırken o salt kendi çocuğunu düşünmektedir:

“Fadime yemenisini çaktı, kırılmış saçlarının arasında pıhtılaşmış kan! Vicdan’da bir telaş, çocuğu uyanmasa, çocuğu görmese, iştimese. Odanın kapısını örtse, çocuk soğukta kalacak. Ah, Fadime sonra konuşsak. Kendi çocuğu için telaşta Vicdan, Fadime’nin çocuğunu düşünüyor mu? Onu doyurdu, ısıttı, rahatlattı; o kadar.” (Atasü, 2019, s. 37)

Vicdan Öğretmen Fadime ve Ayten'e yardım eder. Ancak Saliha Yenge'nin sergilediği dayanışma koşulsuz bir kadın dayanışması iken Vicdan'ınki öyle olmamıştır. Vicdan'ın yardımı sınırsız bir yardım değildir. Ataerkil kültürde kurumsal bir kimlik edinmiş, öğretmen olmuş Vicdan önce çocuğunu düşünmektedir:

“abartma, Fadime’ dedi, ‘insan insana yardım eder, büyütecek bir şey yok. İki güne kalmaz seninki gelir-şeytana uydum der ki bu onun özür dilemesidir-alır sizi, götürür; o sensiz yapamaz; ama nasıl etmeli de çocuğu şerrinden korumalı. Ağabeyin gelsin, bir onunla konuşayım; az kaldı bir haftaya teftiştan döner; azıcık dişinizi sıkın, Ayten’i yatılı okula yazdırmanın bir yolunu bulalım, iyi bir öğrenci olursa öğretmen okuluna filan devam eder ya da hemşire okuluna; hayatı kurtulur.” (Atasü, 2019, s. 38)

Bu bağlamda öyküde kadın dayanışmasının kırıldığı yer sınıfsal farklılıktır. Vicdan Öğretmen'in evine sığındıkları gece Ayten'in aklından geçenler ve öykünün sonunda Vicdan Öğretmen'i hatırlayıp tanıdığında sessizce dile getirdiği sözler ise bu farklılığın Ayten'de yarattığı izleri ortaya koymaktadır:

“Ayten-gözleri fal taşı, ağzı bir karış açık-pür dikkat Vicdan’ı izliyor, olup bitenin suçlusu sanki bu yabancı kadın; annesinin hanımı. Yaşadıklarının bu evde benzeri olmaz, olamaz; peki neden haksızlık değil mi bu; bu kadını, Vicdan Hanımefendi’yi ve onun içeride rahat döşeğinde uyuyan çocuğunu kayıran kim!” (Atasü, 2019, s. 37)

“Yoğun bakım hemşiresi Ayten görür görmez tanımişti yaşlı kadını! Ömrünün en kara gecesi, son ayrıntısına kadar canlanmıştı belleğinde -hiç unutmamıştı ki-damarlarında kanı buz kesmişti. Gerçi kadının ve kocasının iyiliğini görmüştü ama... Ne kibirli kadındı, soğuk... O kış gecesinden bile soğuk! (...) Hasta kadına ezici bir bakış fırlattı, ‘İşte böyle Vicdan Hanım,’ dedi alçak sesle, ‘az yaşa çok yaşa, akıbet gelir başa! Sonsuza dek esirgeneceğini mi sandıydın!’ Hasta odasının kapısını örttü.” (Atasü, 2019, s. 40-41)

Bunlara birlikte, Erendiz Atasü öyküsünde ataerkil baskılardan ve şiddetten kaçabilmenin bir yolu olarak okuyarak dolayısıyla bir meslek sahibi olarak özgürleşmeyi ortaya koymuştur.

Kate Millet, kadının ekonomik yaşamdaki bağımsızlığı güvensizlikle karşılandığı için, toplumu etkileyici etmenlerin orta sınıftan kadınların, özellikle annelerin çalıştırılmasına karşı çıktığını belirtmektedir. Bununla birlikte yine Millet'e göre, ataerkil düzen kadınları sistematik bir biçimde bilgisiz bırakmaktadır. (Millet, 1987:73-74) Bu bağlamda kız çocuklarının eğitim alması ve kadınların ekonomik özgürlüğünü elde etmesi, ayrı ayrı her kadın için kadın sorunun çözümüne katkıda bulunan kazanımlar olarak kabul edilebilir. Atasü'ye göre de kadın sorunun çözümüne giden yollardan bir tanesi kız çocuklarının eğitim alması ve ekonomik özgürlüğünü elde

etmesidir. Bu durum Füg'de görünür olmuş, Vicdan, öğretmen; Ayten, hemşire olmuştur. Bir meslek sahibi olmaları ve ekonomik özgürlüklerini elde etmeleri bu kadınların kurtuluşlarının çaresi olabilmıştır.

Sonuç

Feminist eleştiri, cinsiyetçi politikaları ve ataerkil baskıyı sona erdirip kadınların eşit haklardan yararlanmasını amaçlayan bir kuram ve hareket olan feminizm kaynaklı eleştiri yöntemlerinin genel adıdır. Yirminci yüzyılda ortaya çıkan bu eleştiri, edebiyat metinlerine yaklaşım yöntemlerini feminist açıdan kuramsallaştırmaktadır.

Feminist eleştirinin, tıpkı yaslandığı feminist kuramlar gibi çeşitli türleri vardır. Marksist feminist eleştiri, Fransız feminist eleştirisi, psikanalitik feminist eleştiri, postyapısalcı feminist eleştiri, postmodernist feminist eleştiri, siyah feminist eleştiri, lezbiyen feminist eleştiri bu türleri örneklemektedir. Feminist eleştirinin odağa aldığı öge açısından çeşitlilik gösteren türlerine rağmen hangi sorunlarla ilgilendiği sorusuna verilecek yanıtta bir ortaklık söz konusudur:

Feminist eleştiri edebiyat tarihindeki erkek egemen kanonu kırmak ve bu tarihsel süreçteki kadın yazarları görünür kılmak için çalışır. Ataerkil bakış açısıyla kaleme alınmış yapıtlarda tekrar eden cinsiyetçi söylemleri ortaya koyar ve analiz eder. Feminist okur sorunuyla ilgilenir. Bir kadın olarak yazara odaklanır. (Öğüt, 2022)

Bu bağlamda özellikle bir kadın olarak yazara odaklanan ve buradan yola çıkarak metinlerdeki kadın söylemini, feminist duyarlılığı tartışan feminist eleştiri türleri, feminist edebiyatın örneklerinin olanağı üzerinde durur. Feminist edebiyat örnekleri üzerinden çözümleme yapar.

Kadın yazarların yazınsal dünya içinde yeni bir pencere açıp ataerkil dil yapısı içinde/ altında, dilin esnediği noktalara odaklanarak ve bu yapıyı zorlayarak kadınlık kimliğini inşa etmeye başladığını (Şengül, 2016: 209) düşündüğümüzde, feminist duyarlılıkla kaleme alınmış/ feminist edebiyat örneği olan yapıtların önemi ortaya çıkmaktadır.

Feminist edebiyat, kadının ataerkil baskıyı alt üst eden temsilinin sağlanması, ataerkil sistemin eleştirel bir bakışla sonlandırılma çabası, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin aşılması, ataerkil şiddetin son bulması gibi alanlarda feminist harekete önemli katkılarda bulunan bir edebiyattır.

Erendiz Atasü, *Şairin Ölümü* adlı öykü kitabında yer alan *Füg* adlı öyküsünde kadın sorunlarını, feminist bir duyarlılıkla ele alan bir yapıt ortaya koymuştur. Adı geçen öyküde, kadına yönelik şiddet ve kız çocuklarına yönelik cinsel istismar ve kadın dayanışması feminist bir duyarlılıkla işlenmiş, bu sorunların karşısında çözüm yolu olarak kadın dayanışması ve kız çocuklarının eğitim hakkından yararlanabilmesi konulmuştur. İşlenen sorunsallar, ortaya konan çözüm yolları ve yazarın kadın

sorununa yönelik geliştirdiği feminist bakış açısından yaklaşıldığında *Füg*'ün feminist edebiyatın bir örneği olduğunu söylemek mümkündür.

Etik Kurul İzni *Bu alışma için etik kurul izni gerekmemektedir. Yaşayan hiçbir canlı (insan ve hayvan) üzerinde araştırma yapılmamıştır. Makale edebiyat sahasına aittir.*

Çatışma Beyanı *Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkisi bulunmadığını, dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.*

Destek ve Teşekkür *alışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.*

Kaynaklar

- Aslan Cobutoğlu, S. (2021). Kadın ve şiddet: manves city’de şiddetin türleri (fiziksel, ekonomik ve cinsel şiddet). Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 14 (33), 238-265.
- Atasü, E. (2019). Füg. Şairin ölümü. (s. 29-41). Can Sanat Yayınları.
- Aydınalp, E. B. (2020). Varoluşçu özgürlük bağlamında kadın: Simone de Beauvoir ve ikinci cinsiyet. Litera: Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi, 30(2), 465-488.
- Hooks, B. (2000). Feminizm herkes içindir. (Ece Aydın vd. Çev.). Çitlembik Yayınları.
- Humm, M. (1994). A reader's guide to contemporary feminist literary criticism. Harvester Wheatsheaf.
- Millet, K. (1987). Cinsel politika. (Seçkin Selvi Çev.). Payel Yayınevi.
- Moran, B. (2009). Edebiyat kuramları ve eleştiri. İletişim Yayınları.
- Öğüt, H. (2022, 28 Ekim) Edebiyatta feminizm ve feminist edebiyat eleştirisi. <https://t24.com.tr/k24/yazi/edebiyatta-feminizm,1120>.
- Plain G. (2007). Introduction to part I. A history of feminist literary criticism. (Gill Plain ve Susan Sellers. Ed.). (s. 6-10). Cambridge University Press.
- Plain G. ve Sellers S. (2007). Introduction. A history of feminist literary criticism. (Gill Plain ve Susan Sellers. Ed.). (s. 1-3). Cambridge University Press.
- Snodgrass. M. E. (2006). Encyclopedia of feminist literature. Facts on File.
- Spivak, G. C. (2022, 25 Ekim). Feminist literary criticism. Routledge encyclopedia of philosophy. <https://www.rep.routledge.com/articles/thematic/feminist-literary-criticism/v-1/sections/theory-1>
- Şengül, M. B. (2016). Kadın edebiyatı: bir varoluş mücadelesi. The Journal of Academic Social Science Studies, Bahar II 2016 (44), 203-211.